

Par lauku ražotāju aizsardzību

Andris Miglavs, Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūta direktors, - "Latvijas Vēstnesim"

- Lai sakārtotu situāciju Latvijas lauksaimniecības produktu iekšējā tirgū, par vienu no iespējamiem instrumentiem uzskata tirgus intervences mehānismu. Šobrīd Zemkopības ministrija ir sagatavojusi Ministru kabineta noteikumu projektu "Par tirgus intervenci labības un piena produktu tirgū" un izsūtījusi to attiecīgajām ministrijām atzinuma saņemšanai. Šādu noteikumu nepieciešamību būtībā nosaka jau spēkā esošā Lauksaimniecības likuma desmitā panta trešā daļa. Tomēr līdz šim nebija un arī pašlaik vēl nav izveidots konkrēts darbības mehānisms, kā likumā paredzēto valsts intervenci īstenot dzīvē.

Izstrādāto noteikumu projektā paredzētais mehānisms ir ļoti līdzīgs tiem intervences darbības principiem, kas attīstītajās tirgus ekonomikas valstīs ir spēkā jau gadu desmitiem. Šā mehānisma darbības pamatā ir tirgus cenu ietekmēšana, regulējot produktu piedāvājumu. Gadījumā, ja kādu apstākļu dēļ (galvenokārt tā ir lauksaimniecības produkcijas ražošanas sezonālitate) tirgū rodas traucējumi, kas izraisa krasu ražotāju cenu pazemināšanos, intervences uzdevums (pēc attīstīto tirgus ekonomikas valstu pieredzes) ir, samazinot piedāvājumu brīžos, kad tas būtiski pārsniedz pieprasījumu, līdzsvarot cenas, neļaujot tām kristies neierobežoti zemu.

Intervencei principā ir izmantojami divi dažādi instrumenti. Viens no tiem ir tā dēvētā intervences uzglabāšana. Proti, valsts nevis pati uzpērk lieko produktu apjomu, bet gan vienojas ar privātā sektora dalībniekiem par to, ka ražotāji savus produktus kādu noteiktu laiku neieplūdinās tirgū. Tādējādi atliktā produktu iekļūšana tirgū samazinās piedāvājumu un cenas līdzsvarosies. Otrs instruments ir valsts intervences iepirkums, kad valsts par noteikto intervences cenu pati ar kādas aģentūras starpniecību iepērk produktus un tie nonāk valsts īpašumā un rīcībā.

Izstrādātajā intervences projektā ir paredzēta iespēja realizēt abus šos variantus. Ja pirmais variants - intervences uzglabāšanas pasākumi - rezultātu nedos un cenas turpinās kristies, tad nākamais solis jeb dziļāka intervence tirgū no valsts puses būs produktu pirkšana un to tieša pārraudzība ar kādas savas aģentūras starpniecību.

Lai novērstu iespējamo subjektīvo lēmumu par viena vai otra pasākuma nepieciešamību un īstenošanu, noteikumu projektā ir skaidri formulēti spēles noteikumi. Katru gadu līdz 1. maijam valstij būs jānosaka fiksētas intervences cenas visam nākamajam gadam piena produktiem un līdz 1. augustam - nākamajai sezonai labības produktiem. Gribo uzsvērt - nevis jebkuriem graudiem un jebkuram pienam, bet gan noteiktas un augstvērtīgas kvalitātes produktiem.

Ja tirgus cena, kas pēc nozīmes ir tuva minimālajai garantētajai cenai, nokrīt zem intervences cenas līdz 10 procentu robežai, tad valsts sāk īstenot intervences uzglabāšanas pasākumus. Savukārt, ja cena nelīdzsvarojas un nepaaugstinās virs noteiktā intervences cenas līmeņa un vienu mēnesi ir mazāka par 90 procentiem no šī cenas līmeņa, tad valsts uzsāk intervences iepirkumu.

Es saku - valsts un tirgus aģenti. Ko tas nozīmē? Tas nozīmē, ka valsts šajā gadījumā būtu valsts institūcija, kas pieņem lēmumu par akceptu viena vai otra pasākuma īstenošanai. Savukārt pašu pasākumu īsteno intervences aģentūra. Paredzēts, ka šobrīd valsts intervences aģentūras funkcijas pildīs Labības tirdzniecības aģentūra, jo būtībā šai aģentūrai jau ir līdzīgas funkcijas labības tirgū un tā pēc organizācijas pamatuzbūves un darbības principiem atbilst nolikuma projektam par valsts intervenci. Vismaz intervences mehānisma ieviešanas laikā intervences pasākumus īsteno šī aģentūra. Tā jau ir nodarbojusies ar labības iepirkšanu valsts rezervē, kas pēc būtības ir kas līdzīgs intervencei, un nepieciešamības gadījumā Labības tirdzniecības aģentūras funkcijas varēs paplašināt arī attiecībā uz citiem sektoriem.

Runājot par pārējiem tirgus aģentiem, piemēram, piena sektorā, jautājums ir diezgan skaidrs. Pagaidām tie acīmredzot būs piena pārstrādes uzņēmumi, jo uzglabāt var tikai pārstrādātu pienu -

sviestu, sieru, sausos un varbūt arī konservētos piena produktus. Un šie uzņēmumi tad arī būtu tirdzniecības aģenti.

Procesu labvēlīgas attīstības gadījumā intervence varētu īstenoties jau ar šāgada labības ražu. Piena produktiem intervence visticamāk būs ne agrāk kā nākamajā gadā. Tātad šādā veidā valsts atbrīvos tirgu no liekajiem sezonas rakstura produktiem. Taču, ja salīdzinām Latvijā paredzēto intervences mehānismu ar attīstīto valstu pasākumiem, tad jāteic, ka Eiropas valstīs kopā ar intervenci tiek izmantotas ļoti augstas ievadumtas barjeras, kas Latvijā dažādu apstākļu dēļ vairs nav realizējamas. Līdz ar to iekšējā tirgus cena tiek garantēta augstāka nekā pasaules cena. Tātad nevis vienkārši tiek nolīdzinātas sezonālās svārstības, bet gan ar intervences palīdzību lauksaimniekiem tiek garantētas augstākas cenas, nekā viņi varētu saņemt tirgū. Latvijas gadījumā dažādu - finansiālu un politisku - iemeslu dēļ otro funkciju - cenu augstāka līmeņa nodrošināšanu salīdzinājumā ar pasaules cenām - realizēt nespējam. Mūs ierobežo arī visāda veida starptautiskās saistības, ir noslēgti līgumi ar vairāk nekā 20 pasaules valstīm par tirdzniecību, un mēs savus tirdzniecības principus mainīt īpaši nedrīkstam. Taču būtiskākais iemesls ir tas, ka mūsu lauksaimnieciskās ražošanas potenciālais apjoms ir daudz lielāks, nekā mūsu iekšējais tirgus spēj patērēt. Paceļot cenas iekšējā tirgū, mūsu pārstrādes uzņēmumiem tiktu radītas problēmas preču eksportam, jo bez eksporta subsīdiju palīdzības nebūtu iespējams atrast noieta tirgu ārpus Latvijas.

Runājot par finansu līdzekļiem intervencei, nelabvēlīgas tirgus attīstības rezultātā tā var maksāt diezgan daudz - vairāk, nekā mūsu budžets varētu atļauties. Taču būtībā intervences mehānisms netiek iecerēts kā ienākumu paaugstināšanas līdzeklis, bet gan kā drošības tīkls lauksaimniecības produkcijas ražotājiem, un ar tā palīdzību nebūt netiek nodrošināts augstāks vidējais ienākumu līmenis, nekā tie būtu, ja nesāktu darboties intervences pasākumi. Ja arī ienākumi nedaudz paaugstināsies, tad tas notiks tādēļ, ka cenas gada laikā nenoslīdēs zem nosacītā minimuma. Labvēlīgā tirgus situācijā intervences mehānisms valsts budžetam neizmaksās gandrīz neko. Ja tomēr intervence darbosies, tad iepirkums arī būtībā neizmaksās neko, jo, realizējot iepirkto produkciju, to varēs pārdot tirgū bez zaudējumiem (protams, ja nebūs negaidītas un straujas cenu krišanās pasaules biržās). Labības produktiem līdzekļi jau, var teikt, ir atvēlēti un atrodas Labības tirdzniecības aģentūras rīcībā intervences realizēšanai. Piena produktu iepirkumam valsts pašlaik līdzekļus nav paredzējusi. Taču, ja šādi līdzekļi arī tiktu atvēlēti, tie pēc produktu pārdošanas atgrieztos aģentūras rīcībā.

Nedaudz sarežģītāks ir finansu jautājums intervences uzglabāšanas gadījumā. Uzglabāšana rada zaudējumus, un tas nozīmē, ka valstij jākompensē pēc tās lūguma uzglabāto produktu, kas pēc būtības ir kapitāla iesaldēšana, izmaksas. Un, ja šāds pasākums atkārtojas, tad arī līdzekļi tam jāparedz atkārtoti. Tādēļ valsts budžetā būtu jāparedz līdzekļi iespējamai intervencei, ja tā kļūtu nepieciešama. Taču tas nebūt nenozīmē, ka šie līdzekļi katru gadu būs jātērē intervencei. Intervences cena katru gadu tiks aprēķināta atkarībā no pasaulē prognozētās katra produkta cenas. Ja vietējā tirgū produkta cena nenoslīdēs zemāk par noteikto intervences cenu, tad intervences pasākumi nebūs vajadzīgi. Intervences realizācija, manuprāt, valsts budžetam varētu papildus izmaksāt vēl apmēram vienu līdz pusotra miljona latu. Tomēr uzreiz gribu piebilst, ka šie aprēķini pašlaik nav īsti pareizi, jo intervence jeb valsts iejaukšanās tirgū labvēlīgā tirgus situācijā nebūs vajadzīga.

Atbildīga par intervences aģenta izvēli un intervences cenu noteikšanu būs Zemkopības ministrija. Savukārt intervences cenu apstiprinās Ministru kabinets.

Rūta Bierande, "LV" lauksaimniecības redaktore